

Godkjent av rådet 1. oktober.

Protokoll Kirkerådet (KR)

17.-18.09.2009

Kirkens hus

Til stede:

Berit Hagen Agøy
Jorund Andersen
Nils-Tore Andersen
Petter N. Dille
Terje Fonk
Arne Backer Grønningsæter
Ingrid Jåma (fung. leder SKR)
Lars Erlend Kielland

Svein Arne Lindø
Svein Malmbekk
Ingunn Rinde
Kjersti T. Rogne
Olav Skjevesland
Harald Nyeggen Sommer
Tone Synnøve Øygard Steinkopf
Anne L. Tveter

Fravær under enkelte saker, ved behandling og/eller da vedtak ble fattet:

Harald Nyeggen Sommer under sakene KR 42, 43, 46, 52 og 54/09
Arne Backer Grønningsæter under sakene KR 45, 48 og 55/09
Olav Skjevesland og Svein Arne Lindø under sak KR 46/09

Forfall:

Johanne M. Ressem og vara Inga Karlsen

Til stede fra sekretariatet:

Jens-Petter Johnsen
Gerd Karin Røsæg
Kristine Aksøy
Øyvind Duesund
Trude Evenshaug
Vibeke Fjeld
Sven Thore Kloster
Kjersti Kolbjørnsrud

Vidar Kristensen
Svein M. Køhn
Randi Langkaas
Øyvind Meling
Synnøve Hinnaland Stendal
Olav Fykse Tveit
Sissel Vartdal
Paul Erik Wirgenes

Konsulentene var primært til stede under behandling av egne saker.

Møtet ble ledet av Nils-Tore Andersen, og som vanlig fulgte en ordningen med en saksordfører for hver sak. Det var ingen merknader til innkallingen. Møtet startet med andakt og leders tale.

Til or. sak KR 43.5/09 holdt avdelingsleder Ole Inge Bekkelund en kort orientering om rapporten *IKT-strategi for Den norske kirke 2009-2014*.

Saksliste

Saksnr.	Arkivsak	Sakstittel
042/09	09/186	Referatsaker
043/09	09/188	Orienteringssaker
044/09	09/59	Kirkemøtet 2009. Program og saksliste
045/09	09/63	Kirkemøtet 2009. Valg og oppnevninger
046/09	07/26	Plan for trosopplæring (2. gangs behandling)
047/09	09/153	Myndig tru - mangfaldige felleskap. Kyrkje med aldersgruppa 18-30 år (2. gangs behandling)
048/09	06/184	Innvandrere og menighetene (2. gangs behandling)
049/09	09/136	Regler for valg av Kirkeråd (2. gangs behandling)
050/09	09/130	Styrking av funksjonen som Bispemøtets preses
051/09	05/527	Oppnevning av representant til Landsstyret i Kirkens Familievern
052/09	05/392	Høring: Ungdoms fritidsmiljø. Ungdom, demokratisk deltagelse og innflytelse
053/09	09/51	Likeverd, inkludering og tilrettelegging. Den norske kirkes betjening av mennesker med utviklingshemning
054/09	07/235	Kriterier for tildeling av midler til trosopplæring i Døveprostiet
055/09	05/496	Oppnevning av ankeinstans for Evalueringsnemnda
056/09	09/187	Eventuelt – Ekstraordinært møte i Kirkerådet

KR 042/09   Referatsaker

---

1. Protokoll fra møte i MKR, 13.-14.05.09
2. Protokoll fra møte i SKR, 13.-14.05.09
3. Protokoll fra styremøte i Norges Kristne Råd 24.-25.03.09
4. Referat fra møte i Fagutvalg i diakoni 03.06.09
5. Protokoll fra rådsmøte i Norges Kristne Råd, 10.06.09
6. Protokoll fra Bispemøtet, 24.-25.06.09
7. Protokoll fra Ungdommens kirkemøte 2009
8. Referat fra SMM fellessamling 10.-11.06.09

KR-042/09 Vedtak:

Kirkerådet tar referatsakene til orientering.

KR 043/09   Orienteringssaker

---

1. Årsrapport 2008 Opplysningsvesenets fond
2. Oversendelse av vedtak i sak SKR 26/09 Det samiske språkets rettsvern i Den norske kirke, kopi av brev av 05.06.09
3. Høringsuttalelse. Forslag til endringer i midlertidig forskrift 24. februar 2005 nr 165 (MUF-forskriften) - fornyet vurdering med sikte på varig opphold, 15.06.09
4. Orienteringer fra Bispemøtet, MKR, SKR og KR (muntlig)
5. IKT-strategi for Den norske kirke 2009-2014, rapport 02.07.09
6. Høringsuttalelse. Farskapsutvalgets forslag til endringer i barnelovens kapitler om foreldreskap - NOU 2009: 5 Farskap og annen morskap, 14.08.09
7. Eventuell flytting av hele eller deler av OVF ut av Oslo, notat fra OVF 17.08.09
8. Rapport fra Sjømannskirkens 52. generalforsamling, 26.-28.06.09, fra Berit Hagen Agøy
9. Religiøs mangfold og militær enhet? Geistlig betjening og etikkopplæring i et pluralistisk forsvar, KR's høringsvar, 31.08.09
10. Orientering om kirkevalget 2009
11. Orientering om nytt medlemsregister for Den norske kirke

KR-043/09 Vedtak:

Kirkerådet tar sakene til orientering med de synspunkter som fremkom i samtalen.

Under sak KR 43.4/09 ble det orientert muntlig om følgende:

Orientering fra Kirkerådets sekretariat:

- Kirkevalget, gudstjenestereformen og trosopplæring
- Kultur og kirke; møte med KKD og Kulturrådet 16.9.
- Klimaseilas i forbindelse med klimatoppmøtet i København i desember får sterkt fokus fra Dnks ledelse
- Kirkelig komité etablert i forbindelse med Grunnlovens 200-årsjubileum i 2014
- Pilegrimsarbeidet; nasjonalt utvalg. Organisering under vurdering
- Rettsaken mellom staten og KA (tomtefestesaken)
- Utlysning av stilling som generalsekretær i MKR
- Honorar for KR's medlemmer

Orientering fra Mellomkirkelig råd:

- Valget av Olav Fykse Tveit til generalsekretær i KV
- KEKs generalforsamling juli 2009 med tema "Ett håp i Kristus"
- Forberedelse av LVFs generalforsamling sommer 2010
- MKRs septembermøte med besøk av biskop Thomas fra Egypt
- Interreligiøs felleserklæring mot vold i familien og nære relasjoner
- Forberedelse av sak om luthersk kirkeforståelse

Orientering fra Samisk kirkeråd:

- Det samiske språks rettsvern i Den norske kirke
- Plan for samisk kirkeliv

Orientering fra Bispemøtet:

- Bispemøtet i juni: Workshop rundt gudstjenestereformen
- Saker til Bispemøtet i oktober: diakonatsaken, samlivskomiteé, preses-saken, vigsling av Erling J. Pettersen 8.11.
- Ledermøte i Porvoofellesskapet 13.10.
- Ny sekretær for Bispemøtet: Hege Flo Øfstaas

KR-044/09 Vedtak:

1. Kirkerådet vedtar den foreløpige programskissen for Kirkemøtet 2009 og ber sekretariatet arbeide videre med planleggingen av Kirkemøtet ut fra de føringer som fremkom i møtet.
2. Kirkerådet vedtar følgende saksliste for Kirkemøtet 2009:

KM 01/09 Innstilling fra protokollkomiteen
KM 02/09 Valg og oppnevninger
KM 03/09 Orienteringssaker

1. Foreløpig rapport fra høringssvar i tilknytning til Reform av kirkens gudstjenesteliv
2. Protokoll fra Ungdommens kirkemøte 2009
3. Protokoll fra Bispemøtet 2009
4. Årsmelding for Sjømannskirken/Norsk kirke i utlandet 2008
5. Årsmelding for Døvekirkenes fellesråd 2008
6. Årsmelding for De sentralkirkelige råd 2008
7. IKT-strategi for Den norske kirke 2009-2014
8. Orientering om kirkevalget 2009
9. Rapport fra KEKs generalforsamling, Lyon, juli 2009

KM 04/09 Plan for trosopplæring
KM 05/09 Myndig tru – mangfoldige fellesskap. Kyrkje med aldersgruppa 18-30 år
KM 06/09 Regler for valg av Kirkeråd
KM 07/09 Innvandrere og menighetene
KM 08/09 Styrking av funksjonen som Bispemøtets preses

KR-045/09 Vedtak:

1. Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å velge dirigentskap og komitéledere i tråd med foreliggende saksdokument.
2. Kirkerådet anbefaler Kirkemøtets valgkomité å legge følgende kandidater til grunn for utarbeidelse av forslag til nominasjonskomité 2010 – 2011:

Medlem

Jorund Andersen, Agder og Telemark
Nils-Tore Andersen, Borg
Petter Dahle, Møre
Jørn Fevang, Tunsberg
Solveig M.M. Liland, Nord-Hålogaland

Varamedlem

Marit Tingelstad, Hamar
Knut Lundby, Oslo
Svein Malmbekk, [Sør-Hålogaland]
Sverre Krutnes, Sør-Hålogaland
Tove Kyllingstad, Stavanger

KR 046/09   Plan for trosopplæring (2. gangs behandling)

Kirkerådets behandling:

Tone Synnøve Ø. Steinkopf fremmet forslag om følgende tilføyelse i planen på s. 36: Kantor eller kirkemusiker er gjennom sitt kirkemusikalske arbeid en ressurs i trosopplæringen.
Vedtatt mot en stemme.

Ingunn Rinde fremmet forslag om at eksempel på lokal plan "Smått er godt" tas inn, i tillegg til eksempel "Størst av alt - trosopplæring i Bakkeby menighet".
Enstemmig vedtatt.

Det ble fremmet forslag om at vedleggene også gjøres til gjenstand for vedtak på Kirkemøtet.
Enstemmig vedtatt.

KR-046/09 Vedtak:

1. Kirkerådet vedtar Plan for trosopplæring i Den norske kirke med de endringer som fremkom i møtet.
2. **Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å fatte følgende vedtak:**
Kirkemøtet vedtar Plan for trosopplæring i Den norske kirke. Planen gjøres gjeldende fra 01.01.10.

Kirkerådets behandling:

Berit Hagen Agøy fremmet forslag om tillegg, slik at håpsdimensjonen og kristne verdiers relevans i møte med globale utfordringer som miljø- og fattigdomsproblematikk innarbeides. Det overlates til administrasjonen å innarbeide dette.

Harald Nyeggen Sommer fremmet forslag om nytt pkt. 4 og 5: Kirkemøtet ber Kirkerådet i samarbeid med bispedømmeråd/menighetene stimulere til et større erfaringsgrunnlag som kan systematiseres og danne grunnlag for en strategi for hvordan Den norske kirke i større grad kan nå denne aldersgruppen.

Kirkemøtet ber om å få saken tilbake som en strategisak innen tre år.

Begge forslagene ble enstemmig vedtatt.

KR-047/09 Vedtak:**Kyrkjerådet rår Kyrkjemøtet til å gjera følgjande vedtak:**

1. Kyrkjemøtet ser at det er eit behov for å stimulera til lokal og nasjonal refleksjon om korleis kyrkja kan vidareutvikla og fornya sitt arbeid med denne aldersgruppa. Satsing på denne aldersgruppa er avgjerande for folkekyrkjas framtid.

2. Kyrkjemøtet ber Kyrkjerådets sekretariat om å vidareutvikla "Myndig tru, mangfaldige felleskap" til eit ressurshefte som gjerast tilgjengeleg for alle kyrkjelydane i Den norske kyrkja og organisasjonane, og vil gi følgjande kommentarar: ...

3. Kyrkjemøtet ber Kyrkjerådets sekretariat innarbeida følgjande punkt i visjonsdokumentet under satsingsområdet "Kyrkje for 18-30":

"Aldersgruppa 18-30 skal erfare at kyrkja er relevant, livsnær og tilgjengeleg for unge menneske gjennom relasjonsbygging og gode felleskap, slik at den unge får ei livsrytme som er ramma inn av ord og sakrament."

4. Kyrkjemøtet ber Kyrkjerådet i samråd med bispedømmeråda/kyrkjelydane om å stimulera til eit større erfaringsgrunnlag som kan systematiserast og danna grunnlag for ein strategi for korleis Den norske kyrkja i større grad kan vera kyrkje for og med denne aldersgruppa.

5. Kyrkjemøtet ber om å få saka tilbake som ei strategisak innan tre år.

KR 048/09   Innvandrere og menighetene (2. gangs behandling)

KR-048/09 Vedtak:

Kirkerådet gir KR/AU fullmakt til å utarbeide forslag til vedtak til Kirkemøtet.

KR 049/09   Regler for valg av Kirkeråd (2. gangs behandling)

Kirkerådets behandling:

Terje Fonk fremmet forslag om å stryke § 4.1 første ledd, siste setning (*Dessuten skal...*)
Vedtatt mot en stemme.

Terje Fonk fremmet forslag om å stryke § 3.6 og 3.7.
Enstemmig vedtatt.

Nils-Tore Andersen fremmet forslag om å endre pkt. B til:
Leder av Kirkerådet velges blant Kirkemøtets leke medlemmer.
Vedtatt mot tre stemmer.

KR-049/09 Vedtak:

1. Kirkerådet ber administrasjonen før KM-behandling å foreta nødvendige justeringer i regelverket som følge av de vedtak rådet fattet.

2. Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å fatte følgende vedtak:

A. Regler for valg av Kirkeråd

Kirkemøtet går inn for at valg av Kirkeråd skal foregå i 5 valgrunder, der de ulike kategorier medlemmer velges i egne valgomganger etter følgende ordning:

1. Leder av Kirkerådet
2. Lek kirkelig tilsatt
3. Geistlige medlemmer – 4 medlemmer
4. Leke medlemmer fra de resterende bispedømmeråd som ikke er representert i de foregående valgomganger
5. De resterende 3 leke medlemmer velges blant alle bispedømmerådene som ikke allerede er representert med 2 medlemmer.

Bestemmelsene i de særskilte regler for valg av Kirkeråd i 2009 §§ 4-1, 5-5 og 5-6 endres i samsvar med dette for valget i 2010.

Kirkemøtet fastsetter med hjemmel i lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke § 25 siste ledd følgende endringer i de særskilte regler for valg av Kirkeråd i 2009 for valget i 2010:

§ 4-1 skal lyde:

Nominasjonskomiteen setter opp fem lister med henholdsvis forslag til kandidater til leder av Kirkerådet, 3 kandidater som er leke kirkelig tilsatte, 9 kandidater som er prester og 21 kandidater som er leke medlemmer.

Kandidatene føres opp på listene i prioritert rekkefølge med angivelse av fullstendig navn, adresse, stilling og alder og *bispedømme* og ev. andre opplysninger om kandidatene.

Valg av representanter fra bispedømmerådene på henholdsvis lek kirkelig tilsatt, prest og leke medlemmer

§ 5-5 skal lyde:

Deretter velges representant fra de lek kirkelig tilsatte. [Dersom lek kirkelig tilsatt er valgt som leder faller den valgongangen bort.]*

Etter at resultatet av ovenstående valg foreligger, foretas valg av 4 prester. [Dersom en prest er valgt som leder, velges 3 prester.]* Hvis leder og lek kirkelig tilsatt representerer samme bispedømme, kan det ikke velges prest fra dette bispedømmet. Valglisten justeres i forhold til dette.

Deretter velges 5 til 7 leke medlemmer, en fra hver av de bispedømmene som ikke er representert i Kirkerådet etter de tre første valgongangene. Valglisten justeres i forhold til resultatet av de foregående valgongangene, og listen skal inneholde 3 leke kandidater fra hvert bispedømmeråd.

Deretter velges de resterende 1-3 leke medlemmer blant alle bispedømmerådene. Det skal være 3 nominerte fra de bispedømmene som hittil ikke har lek representasjon, og 2 nominerte fra bispedømmer som har lek representasjon.

Kirkemøtets medlemmer skal avgi det antall stemmer i de ulike valgongangene som tilsvarer det antall medlemmer som skal velges.

§ 5-6 utgår

B. Valg av leder til Kirkeråd

Leder av Kirkerådet velges blant Kirkemøtets leke medlemmer.

* Setningene i klammer bortfaller som konsekvens av pkt. B i vedtaket.

KR 050/09   Styrking av funksjonen som Bispemøtets preses

Kirkerådets behandling:

Arne Backer Grønningsæter fremmet følgende forslag:

- Endring i pkt. 1: Kirkemøtet mener det er behov for å styrke rollen som preses og ser positivt på at dette gjøres gjennom opprettelse av et tolvte bispeembete.
Enstemmig vedtatt.
- Endring i opprinnelig pkt. 3: modell i stedet for overgangsmodell
Vedtatt mot to stemmer.
- Nytt pkt. i opprinnelig pkt. 3d): Preses velges eller utnevnes etter en nominasjonsprosess hvor biskopene og tilsynsområdet har fått uttale seg.
Valgbarhetskriteriene for preses er de samme som ved ordinært valg/utnevning av biskop.

Med utgangspunkt i Grønningsæters forslag ble det ble stemt over følgende alternativer i pkt. 3d):

- Biskopene nominerer en kandidat blant sittende biskoper *eller* Biskopene nominerer en kandidat blant sittende biskoper eller en annen kandidat utenfor Bispemøtet:

Det første alternativet ble vedtatt med leders dobbeltstemme.

- Nominasjon av en eller flere kandidater:

Det ble vedtatt mot to stemmer å kun nominere én kandidat.

- Forslaget sendes til uttalelse til tilsynsområdet og Kirkerådet før preses utnevnes:

Enstemmig vedtatt.

Dette gir følgende pkt. d):

d) biskopene nominerer én kandidat blant sittende biskoper. Forslaget sendes til uttalelse til tilsynsområdet og Kirkerådet før preses utnevnes.

Det ble stemt over de resterende deler av pkt. 3:

pkt. a) enstemmig vedtatt

pkt b) vedtatt mot to stemmer

pkt. c) vedtatt mot en stemme

pkt. e) enstemmig vedtatt

pkt. f) enstemmig vedtatt

I tillegg ble det stemt over nytt pkt. g): Domkirker for preses er Oslo domkirke og Nidarosdomen.

Forslaget falt mot fire stemmer.

Arne Backer Grønningsæter fremmet forslag om å bytte rekkefølge på pkt. 2 og 3:
Vedtatt mot to stemmer.

KR-050/09 Vedtak:

1. Kirkerådet gir KR/AU fullmakt til å foreta mindre justeringer og trekke inn supplerende momenter på bakgrunn av BMs behandling av saken primo oktober, før saken oversendes til KM.
2. **Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å fatte følgende vedtak:**
  1. Kirkemøtet mener det er behov for å styrke rollen som preses og ser positivt på at dette kan gjøres gjennom opprettelse av et tolvte bispeembete.
  2. Kirkemøtet anbefaler at en i denne fasen (jf. pkt. 3) velger en modell som innebærer at:
    - a. arbeidssted og kontor for preses legges til Oslo i en samlokalisering i Kirkens Hus.
    - b. tjenestebolig lokaliseres til Oslo.
    - c. tjenestedistrikt og tilsynsområde for preses blir feltprestkorpsset.
    - d. biskopene nominerer én kandidat blant sittende biskoper. Forslaget sendes til uttalelse til tilsynsområdet og Kirkerådet før preses utnevnes.
    - e. preses utnevnes for en begrenset funksjonsperiode som sees i sammenheng med framtidig struktur for Den norske kirke og ordning for valg/utnevning av biskop.
    - f. når preses er utnevnt, nomineres og utnevnes ny biskop i det bispedømmet preses er hentet fra.
  3. Kirkemøtet anser at det er behov for å se nærmere på den rolle og de oppgaver preses skal ha i en framtidig kirkeordning, slik at presesfunksjonen kan utformes på en tjenlig måte i en ny struktur for Den norske kirke, både med hensyn til lederstruktur og valgordninger. Kirkemøtet mener det også er behov for å arbeide videre med en del prinsipielle, teologiske og økumeniske spørsmål før det etableres nye varige ordninger for presesembete /ledende biskop.

Hele forslag til vedtak ble vedtatt med tretten mot en stemme. 14 stemmeberettigede.

Protokolltilførsel fra Petter N. Dille til vedtakspkt. 2 b) og c):

Å ta stilling til en praktisk-administrativ modell for preses er vanskelig uten å ha et tydelig sideblikk til den bredere horisont som mange har pekt på må tas inn. Det er mulig allerede nå. Praktiske forhold bør ikke være utslagsgivende i en slik sak. Samtidig er det av betydning å få prøvd i praksis et tjenesteområde rundt Nidarosdomen som fastsettes som geografisk tjenestedistrikt for preses. Preses bør ha Trondheim som bosted. Ved dette vil Nidarosdomen fremstå som preses' domkirke. Dette vil gi en særlig mulighet for

videreføring av både historiske og symbolmessige forhold for vår folkekirke og være av betydning i økumenisk sammenheng.

Protokolltilførsel fra Harald Nyeggen Sommer til vedtaks pkt. 2 d):

Jeg mener at Kirkemøtet, subsidiært Kirkerådet, bør utpeke preses etter en nominasjonsprosess hvor biskopene og tilsynsområdet har fått uttale seg. Valgbarhetskriteriene for ny preses er de samme som ved de ordinære valg/utpeking av biskop.

**KR 051/09   Oppnevning av representant til Landsstyret i
Kirkens Familievern**

KR-051/09 Vedtak:

Kirkerådet oppnevner Olav Molven som Kirkerådets representant i Landsstyret for Kirkens Familievern i perioden 2009-2013. Jan Rune Fagermoen oppnevnes som vararepresentant for samme periode.

**KR 052/09   Høring: Ungdoms fritidsmiljø. Ungdom,
demokratisk deltagelse og innflytelse**

Kirkerådets behandling:

Jorund Andersen fremmet forslag om å stryke pkt. 2d) om stemmerett for 16-åringer i forslag til høringsuttalelse.

Vedtatt mot fem stemmer.

KR-052/09 Vedtak:

Kirkerådet vedtar den vedlagte høringsuttalelsen med de merknader som fremkom i møtet.

Høringsuttalelsen er vedlagt bak i protokollen.

KR 053/09   Likeverd, inkludering og tilrettelegging. Den norske kirkes betjening av mennesker med utviklingshemning

---

KR-053/09 Vedtak:

Saken sendes tilbake til Kirkerådets administrasjon. Kirkerådet ber om å få saken tilbake til sitt ekstraordinære møte 15. november.

KR 054/09   Kriterier for tildeling av midler til trosopplæring i Døveprostiet

---

KR-054/09 Vedtak:

Kirkerådet legger følgende kriterier til grunn for å fastsette tildeling av trosopplæringsmidler til Døveprostiet:

- 1   Styrket bemanning slik at hvert distrikt har kateket.
- 2   Styrket bemanning til nasjonal koordinering av trosopplæringen i Døveprostiet.
- 3   Ressurser til metode- og materiellutvikling.
- 4   Ressurser til medarbeidere til for eksempel leirarbeid.

KR 055/09   Oppnevning av ankeinstans for Evalueringsnemnda

KR-055/09 Vedtak:

Kirkerådet oppnevner Kirkerådets arbeidsutvalg (4 personer) som ankeinstans for Evalueringsnemnda. Geir Hellemo (PTS) oppnevnes som faglig konsultativt medlem uten stemmerett, med Hans Austnaberg (MHS) som vara. Oppnevningen gjelder ut 2010.

Kirkerådets leder velges som leder av ankeinstansen.

KR 056/09   Ekstraordinært møte i Kirkerådet

Ekstraordinært møte i Kirkerådet ble berammet til 15. november kl. 18 i Tønsberg.

Vedlegg KR 52/09 Høring: Ungdoms fritidsmiljø. Ungdom, demokratisk deltagelse og innflytelse

Kirkerådets høringsuttalelse

Kirkerådet har mottatt invitasjon til å uttale seg om utredningen: *Ungdoms fritidsmiljø. Ungdom, demokratisk deltagelse og innflytelse*. Hva som må til for å sikre et godt fritidsmiljø, samt hvordan de unges demokrati kan ivaretas tilstrekkelig, er to anliggender Kirkerådet deler med de kommunale og nasjonale myndigheter. Den norske kirke har vært og er en viktig aktør i mange unges fritidsmiljø, og har siden 1993 hatt en økt satsning på ungdomsdemokrati innad i Den norske kirkes styringsorganer.

Den norske kirkes historie og rolle på unges fritidsfelt

Den norske kirke har vært en viktig deltaker i utformingen av en moderne fellesnorsk fritidskultur, helt siden fritiden ble aktualisert gjennom innføringen av åttetimersdagen i 1919, i følge Hodnes bok om kirke og fritid. Dette har skjedd både i regi av kristne barne- og ungdomsorganisasjoner med tilknytning til Den norske kirke og menighetenes lokale barne- og ungdomsarbeid. De senere år har dette arbeidet også hatt fokus i sentralkirkelige fora.

I likhet med utviklingen i synet på fritid, har kirkens rolle på fritidsarenaen endret seg over årene og preget samfunnet på forskjellige måter. Hovedaspektet har imidlertid alltid vært møtet med barn og unge i lokalmiljøet. I dag er antallet barn og unge under 18 år som er medlemmer i Den norske kirke anslått til 806 000. Flere av disse har tilknytning til kristne organisasjoner, noe kapittelet om barn og unges fritidsarenaer i NOU 2001:6 *Oppvekst med prislapp*, trekker fram: "Kirkelige organisasjoner tilbyr barn og unge et bredt spekter av aktiviteter – (...) Omkring 95.000 medlemmer er involvert i kirkelig arbeid og selv om en økende andel av barn født og/eller oppvokst i Norge tilhører en annen religion står kristenliv fortsatt sentralt i mange unges liv" (NOU 2001:6 kap 10.10)

Møtet mellom kirke og unge har skjedd både i fritid og i skolesammenhenger. I de siste årene har kirke- skolesamarbeidet endret seg i takt med det flerkulturelle samfunn, noe som har ført til en styrking av kirkens rolle i fritiden. Et viktig møte med unge skjer gjennom konfirmasjonen, der tall fra 2005 fram til 2008 viser at rundt 42 000 unge hvert år har valgt kirkelig konfirmasjon. I tillegg pågår arbeidet med Trosopplæringsreformen. Denne omfatter alle menigheter i Den norske kirke og innebærer at alle døpte i alderen 0-18 år skal få et systematisk og sammenhengende trosopplæringstilbud i sin lokale menighet. I tillegg har det de siste årene vært arbeidet med en satsing på aldersgruppen 18-30. Den norske kirke har gjennom mange år hatt spesielt fokus på å være en åpen og inkluderende kirke for alle, uansett funksjonsnivå, og å være et sted for møte mellom mennesker uavhengig av sosial bakgrunn, etnisk opprinnelse og andre faktorer som er med på å skape skillelinjer i samfunnet. Kirkens diakonale fokus er en viktig faktor i dette arbeidet

Kommentarer til Del I – Ungdoms fritidsmiljø

1. Om synet på fritid

Utredningens del I *Ungdoms fritidsmiljø* retter seg i hovedsak mot kommunale tiltak som fritidsklubber, kulturskoler og andre kommunale tilbud. For behandlingen av

frivillige organisasjoner og idrettsorganisasjoner vises det til NOU2006:13 *Fritid med mening*. Organisasjoner og andre aktører trekkes imidlertid inn i utredningens kapittel 2, der det legges et grunnlag for synet på fritiden og hva denne inneholder. Dette grunnsynet må være dekkende for realitetene, og i den forbindelse har Kirkerådet følgende innspill:

a) Religionsutøvelse som naturlig del av fritiden

Den norske kirke har lang erfaring med å møte unge både gjennom aktiviteter og ved å være et sted der åndelige behov blir ivaretatt. Dette skjer i lokalmenigheten, i regi av menighetens eget arbeid eller i regi av kristne barne- og ungdomsorganisasjoner denne samarbeider med. Religionsutøvelse og deltakelse i tilbud i regi av trossamfunn utgjør en vesentlig del av mange barn og unges fritid, noe som mangler i utredningens redegjørelse om fritiden. Denne virkeligheten er heller ikke reflektert i NOU 2006:13. Kirkerådet ser behov for at religionsutøvelse må tydeliggjøres som en naturlig dimensjon av fritiden.

Selve utredningen tar ikke sikte på å fremheve noen organisasjoner, men det dannes et bilde av de forskjellige aktørene og aktivitetene fritiden inneholder. Religiøse aktører trekkes inn i en viss grad, og kan forstås som inkludert der kulturelle forhold drøftes. Som selvstendig komponent er religion og religionsutøvelse i fritiden fraværende. For et land der nær 90 % har en tilknytning til et religions- eller trossamfunn, og for en folkekirke med tydelig rot i det norske lokalmiljøet, er det viktig at grunnsynet på fritid fra kommunalt og nasjonalt hold selvsagt inkluderer religion og religionsutøvelse.

b) Fritid og hvile

Innledningsvis i utredningen nevnes arbeiderbevegelsens syn på fritiden, som en tid for hvile og restitusjon - både fysisk og psykisk. I utredningen videre er dette perspektivet fraværende, og fritid er i stor grad synonymt med aktiviteter. Dette er forståelig med tanke på aktivitetstiltakene utredningen retter seg mot. Samtidig vil Kirkerådet understreke at unges behov for hvile og restitusjon fortsatt er viktig. Kirken er en arena i unges hverdag, gjennom aktiviteter som befinner seg i konkurranse med andre aktører, men også ved å tilby et sted for ro, hvile og ettertanke. I en tid hvor stadig flere unge blir utbrente, vil Kirkerådet fremheve viktigheten av at hvile og restitusjon også får plass i synet kommunale myndigheter har på fritiden.

2. Om behovet for en ny norsk ungdoms- og fritidslov

Kapittel 3 drøfter behovet for en ny norsk ungdomslov. Kirkerådet ser at en ny lov på dette feltet vil kunne øke den kommunale satsningen. Kirkerådets støtter Ungdomslovsalliansens anliggende der de krever en lov som sikrer forutsigbare tilbud og rettigheter, samtidig som den styrker ungdoms deltakelse og gjennomslagskraft (kap3 s. 35). Kirkerådet er imidlertid enig i ekspertgruppens konklusjon om at lovgivningen på området vurderes som tilstrekkelig, og videre at økt lovhjemlet statlig styring på fritidssektoren vil være ugunstig i det lange løp for reell ungdomsdeltakelse og påvirkning. Kirkerådet gir sin tilslutning til at det ikke er antall lover som må økes, men først og fremst mengden informasjon om de som allerede eksisterer. Kirkerådet forutsetter at ansvaret for å øke oppmerksomheten på dette får høy statlig prioritering på bakgrunn av denne utredningen.

I tillegg vil Kirkerådet understreke Ungdomslovsalliansens viktige poeng der de fremhever i sitt krav til myndighetene følgende: ”Kommunene må sørge for varierte

fritidstilbud som inkluderer rusfrie mestringsarenaer uten kvalifikasjonskrav for å gi ungdom likeverdig tilgang på en meningsfull fritid.”

3. Kommunens rolle på fritidsfeltet

I kapittel 4 og 5 retter utredningen seg mot kulturaktiviteter i kommunal regi samt fritidsklubber og ungdomshus. Her fremheves et viktig poeng: Kommunenes ansvar for å sikre *bredden, mangfoldet og totaliteten* i unges fritidstilbud. I dette arbeidet er en tydelig kommunal rolle avgjørende. Den norske kirkes menigheter arbeider aktivt med å skape gode, inkluderende og utviklende fritidsmiljø for unge i lokalmiljøet. Kirkerådet anser utredningens drøfting som en styrke for det lokale samarbeidet framover.

a) Sikre god oversikt

Kommunens ansvar for å sikre bredde vil innebære å holde god oversikt over hva som eksisterer innenfor kommunegrensene og i fylket, både av kommunens og andre aktørers tilbud. **Tiltak 1 og 2** retter seg direkte mot dette, der det foreslås en forskningsbasert kartlegging av lokale kulturaktiviteter, kommunale kulturskoler og av lokale fritidsklubber og ungdomshus i et representativt utvalg av kommuner. Under tiltak 1 nevnes at samarbeid med skoler og frivillige organisasjoner skal være med i denne kartleggingen. I forhold til punkt 1a) vil Kirkerådet presisere nødvendigheten av også inkludere religiøse aktører i denne kartleggingen.

b) Sikre gode dialogsføra og godt samarbeid

Utredningen poengterer at kommunene har ansvar for å opprette kontakt mellom de lokale organisasjoner og fritidsaktører. Kommunalt må det sees overordnet på dette ved å sikre gode dialogarenaer mellom de forskjellige aktører på feltet. Ikke bare mellom kommunenes egne tilbud, men også i forhold til alle aktører som arbeider med unge i kommunen. I utredningen nevnes det at ”*de offentlige tilbudene konkurrerer med egenorganiserte aktiviteter og ulike kommersielle tilbud*”(kap2.4, s 31). Kirkerådet forstår anliggende, og støtter vurderingen om å gå offensivt inn i denne konkurransen for å hindre at de kommunale tilbudene kun blir for de som ikke finner noe annet – men dette kan ha motsatt effekt på målsettingen om inkluderende fritidsmiljø. Samtidig vil Kirkerådet påpeke at det kan være lite tjenelig å se på unges fritid som en konkurransearena. Godt samarbeid mellom de ulike aktørene er nødvendig, og konkurranse mellom disse kan gå på bekostning av de unges gode fritidsmiljø. Alle ønsker seg flere medlemmer/deltakere, men også et godt fritidsmiljø som bidrar til unges beste. Derfor vil Kirkerådet understreke viktigheten av kommunens rolle som tilrettelegger for godt samarbeid lokalt. Dette har også betydning for fritid som hvile (jmf 1 b). I et godt fritidsmiljø må det jobbes for at balansen mellom *mangfold* og *for mye* er god. For mange tilbud kan bidra til mindre stabile miljø med lavere kvalitet, og mer slitne unge.

c) Tydeliggjøre religiøse aktørers rolle i barn og unges fritid

Kirkerådet vil løfte fram nødvendigheten av en tydeliggjøring, og ser et behov for en bevisstgjøring, av trossamfunn og religiøse aktørers rolle i barn og unges fritid generelt. Dette vil kunne bedre samarbeidet mellom alle lokale tiltak, og gjøre det lettere for kommunale myndigheter å se helheten i det kommunale landskapet. Dette vil være viktig for utviklingen av lokalsamfunn og tilrettelegging fra kommunalt hold for unges fritidsmiljø framover. Kategoriseringen av de religiøse aktører kan være vanskelig, noe som kan føre til at de blir oversett i kommunale drøftinger. Den norske kirke er for eksempel en ”organisasjonskirke”, ved at det samarbeides tett

med de kristne barne- og ungdomsorganisasjonene i hele landet. Samtidig er kirken en ”kommunekirke”, ved at lokalmenighetene mottar støtte fra kommunale myndigheter og arbeidet drives lokalt.

Inkluderende fritidsmiljø

Samarbeid mellom alle lokale aktører er spesielt viktig for arbeid med og for de grupper som utredningen trekker fram: barn og unge fra lavinntektsfamilier, unge med innvandrerbakgrunn, unge med funksjonsnedsettelse og utsatte ungdomsgrupper. Her trengs et godt koordinert lokalmiljø for å styrke positiv utvikling og inkludering. Den norske kirke har gjennom sin diakonale virksomhet lenge vært opptatt av utsatte grupper i samfunnet og ønsker å være en samarbeidspartner på dette feltet.

a) Unge fra lavinntektsfamilier

I **tiltak 6** uttaler ekspertgruppa nødvendigheten av å senke prisen på fritidstilbud med tanke på unge fra lavinntektsfamilier. Kommunalt må det og legges til rette for gratisarrangementer der kommersielle, frivillige og kommunale fritidsaktører samarbeider om opplegg som ikke skiller unge på bakgrunn av sosioøkonomiske faktorer. Kirkerådet ser at det er et poeng å sikre at dette ikke bare blir tilbud bare for fattige ungdommer, men blir arenaer hvor ungdom møtes på tvers sosiale av forhold i hjemmet.

b) Unge med innvandrerbakgrunn

Manglende omtale om religion tydeliggjøres i kapittel 6.2 om unge innvandrere (jf punkt 1a). Flere innvandrere har bakgrunn fra land der religionen spiller en stor rolle. 40 % av alle innvandrere kommer fra land der kristne er majoritet. I det overordnede synet på fritid er det viktig å ikke se fritid brukt på koranskole eller andre religiøse tilbud som mindreverdige bruk av fritid, eller noe som går på bekostning av andre tilbud, noe utredningen tenderer til. Utredningen fremhever at det kan oppstå barrierer for deltakelse i møtet mellom forskjellige kulturer, religioner og tradisjoner. Kirkerådet mener dette er et problem det *som oftest* er mulig å finne praktiske løsninger på med gode tiltak og god informasjon. Kirkerådet støtter ekspertgruppens anliggende i å sikre alle som ønsker det tilgang til de fritidsaktivitetene de selv ønsker.

I **tiltak 7** (underpunkt 1 del 2) oppfordres kommunene å gi informasjon om frivillige organisasjoner til flyktninger i sitt introduksjonsprogram. Kirkerådet mener at dette er en god mulighet til å informere om lokale religiøse miljøer og organisasjoners tilbud. Det bør være et mål å etablere gode kommunikasjonskanaler mellom de lokale trossamfunn og kommunene, slik at kontakt enkelt kan opprettes for de flyktninger som ønsker å ta del i religiøse aktiviteter. Kirkerådet vurderer resten av punktene under tiltak 7 som svært gode tiltak for å inkludere unge med innvandrerbakgrunn. Spesielt fokuset på å få til en ordning med brobyggere, ansette og utvikle ledere med minoritetsbakgrunn, samt å utarbeide en eksempelsamling på hvordan man kan bryte ned barrierer som hindrer deltakelse i fritidsaktiviteter. Kirkerådet vil påpeke at det bør arbeides med arenaer hvor religionsdialog er et fokus. Dette for å oppnå større toleranse, respekt og forståelse mellom forskjellige

grupper innvandrere og etniske nordmenn. Dette vil igjen kunne være med å bidra til en bedre inkludering og integrering av innvandrere i samfunnet.

c) Unge med funksjonsnedsettelse

I tillegg til tiltakene skissert i **tiltak 8**, vil Kirkerådet fremheve betydningen av medmenneskelighet som en avgjørende ressurs for å skape et inkluderende fritidsmiljø. Dette handler om holdningsskapende arbeid for å inkludere unge med funksjonsnedsettelse som likeverdige deltakere. Voksenledere er her viktige rollemodeller for de unge. Det bør også settes av nok tid til de forskjellige aktivitetene slik at ikke tidsfaktoren blir ekskluderende. Kirkerådet har samarbeid med flere fagmiljøer som fremhever dette anliggendet.

d. Kompetanseheving for ansatte i fritidssektor

Kirkerådet vil kommentere at **tiltak 3** som handler om kompetanseløft for de som arbeider med ungdom i kommunens fritidssektor. De kirkelige utdanningssituasjonene de siste årene har hatt fokus på ungdomsarbeiderutdanning. Det er blant annet opprettet en 3-årig bachelor på i temaet Ungdom, kultur og tro. Økt kompetanse på ungdomsgruppen har vist seg å være en styrke for Den norske kirke. Kirkerådet vil løfte fram dette som et eksempel med overføringsverdi til den kommunale fritidssektoren.

Kommentarer til del II Demokrati og deltakelse for ungdom

Kirkerådet vurderer Del II *Demokrati og deltakelse for ungdom* som en gjennomgående god drøfting av de perspektiver, utfordringer og muligheter det kommunale ungdomsdemokratiet står overfor. Drøftingen vil være et nyttig hjelpemiddel til kirkens eget arbeid på demokratifeltet. Kirkerådet vil komme med noen innspill til denne delen, samt komme med noen eksempler fra satsningen på unges demokratiske deltakelse i Den norske kirke.

1. Lovfesting av kommunalt demokratiprogram for unge

Kirkerådet støtter ekspertgruppens forslag i **tiltak 1** angående lovfesting av hver kommunes ansvar for å lage et demokratiprogram for unge i kommunen. Slik ivaretas lokal selvråderett som og gir unge reell mulighet til å delta på alle nivåer av kommunepolitisk virksomhet. Kirkerådet vil understreke betydningen av at ungdoms medvirkning og demokratiske deltakelse kommer høyt opp på den kommunale prioriteringsliste. For å sikre dette i kjølevannet av en lovfesting av et kommunalt ungdomsdemokratiprogram bør det følge friske midler til utprøving av tiltak. Fra kirkelig erfaring med ungdomsdemokrati ser Kirkerådet viktigheten av å gjøre en solid satsning for å få etablert en tradisjon for ungdomsdemokratiet.

a. Vektlegging av demokratibegrunnelser og unges egne motiver for deltakelse

Kirkerådet vil påpeke at vektleggingen av unges egne motiver for deltakelse fordrer grundige drøftinger mellom nye og etablerte parter i de aktuelle demokratiske sammenhengene. Det må sørges for at alle parter har en tydelig felles definisjon av hva demokrati betyr i den lokale kontekst. Dersom det opereres med forskjellige definisjoner, begrunnelser og motivasjoner vil det være vanskelig å ha et godt fungerende ungdomsdemokrati.

Kirkerådet merker seg utredningens poeng at demokratibegrunnelser som tydelig kjerne vil styrke unges deltakelse og innflytelse. Kirkerådet støtter ekspertgruppens konklusjon om å se på andre effekter av unges demokratiske deltakelse som gunstige bieffekter, herunder ønsket om å øke lokalmiljøets attraktivitet og overordnede perspektiver som å styrke sivilsamfunnet og sosial kapital.

Kirkerådet slutter seg til utredningen der den sier: *”Der barn og unge har kommet med innspill har de bidratt med verdifulle kunnskaper og opplysninger slik at innsatsen og tilbudene har blitt bedre”*.

Kirkerådet vil understreke betydningen av å ikke ha en ”skjult agenda” i møte med unge i formelle og uformelle møtepunkter, da dette vil være til hinder for god kommunikasjon og for reelt samarbeid der unge og eldre møtes i demokratiske prosesser. Her anser Kirkerådet punktene fra General Discussion Day som spesielt viktige (s. 37), der det fremheves viktigheten av å etablere klare regler på hvordan barn og unges meninger blir brukt. Kirkerådet ser dette i sammenheng med det følgende avsnittet der det står: *”Å si sin mening, delta og bli hørt blir trukket frem som viktige elementer som skal legges til grunn for i en slik grad at det på sikt vil bety forandringer i politiske, sosiale, institusjonelle og kulturelle strukturer.”* Dette samsvarer med kirkens argumentasjon for satsning på ungdomsdemokratiet.

2. Om muligheter for deltakelse og demokratilæring i samfunnet generelt

I utredningens kapittel 10 fremheves skole, fritidsklubb og foreningsliv som arenaer hvor unge øves i medvirkning og hvor demokratilæring inngår. Kirkerådet ønsker å løfte fram Den norske kirke på dette feltet, som har kommet langt på vei i etableringen av en solid ungdomsdemokratisk struktur og inkludering av unge i ordinære styringsstrukturer.

a. Ungdomsdemokratiet i Den norske kirke

Den norske kirke har siden 1993 har under overskriften ”Ung i kirken” arbeidet med utviklingen av ungdoms plass i menigheten og i kirkedemokratiet. Arbeidet med ungdomsdemokratiet utgjøre en vesentlig del av denne satsningen. Den norske kirke har i tillegg til den ordinære rådsstrukturen etablert en egen ungdomsstruktur. I dag er denne en viktig premissleverandør til hele Den norske kirke, og består av ungdomsråd og ungdomsting i samtlige bispedømmer, i tillegg til Ungdommens kirkemøte. Ungdomsting arrangeres i hvert bispedømme årlig, og samler unge fra hele bispedømmet. Under tinget drøftes kirkepolitiske saker og tema unge er opptatt av, og det gjennomføres valg til bispedømmenes ungdomsråd. Ungdomsrådene fungerer blant annet som talerør for unge inn til bispedømmerådet. Fra dette rådet sendes to delegater til Ungdommens kirkemøte (UKM). UKM setter sin egen agenda. Det er det nasjonale ungdomsrådet; Utvalg for ungdomsspørsmål under Kirkerådet, Ungdomsrådene i bispedømmene som kan melde inn saker. Barne- og ungdomsorganisasjonene som er tilknyttet Den norske kirke kan også melde inn saker til UKM via sine råd og utvalg. UKM går over fem dager med komitéarbeid og plenum hvor vedtak fattes og videresendes til de instanser Ungdommens kirkemøte adresserer. UKM protokollen gir viktige innspill til Kirkemøtet og kirken sentralt. UKM har også rett til å melde saker til Kirkemøtet. UKM sender 4 delegater med tale- og forslagsrett på det ordinære Kirkemøtet.

b. Formaliseringsspørsmålet

Utfordringene som er skissert for kommunale ungdomsråd når det gjelder reell innflytelse, tydelig formål, representativitet og legitimitet, samt spørsmålet om

lovfesting og formalisering, gjelder også det kirkelige demokratiet. På ungdommens kirkemøte 2009 ble det vedtatt å igangsette en høring med tanke på å etablere felles retningslinjer for ungdomsråd og ungdomsting. Her vil også spørsmål om lovfesting og formalisering tas opp. Utredningens drøfting av ungdomsstrukturen i kommunene er i denne sammenhengen svært nyttig materiale for Den norske kirke, og Kirkerådet ser på utredningen som en god veileder til styrket demokrati innad i Den norske kirke, spesielt med tanke på Utredningens forslag om å vedta nasjonale retningslinjer for ungdomsråd (**tiltak 3**).

c. Sikre ung deltakelse inn i ordinære styringsstrukturer

Den norske kirke har en ungdomsstruktur og en ordinær struktur. Et hovedfokus har vært å finne en bro mellom disse strukturene. Derfor har det fra 1993 vært en målsetning med 20 % ungdomsrepresentasjon (unge under 30 år) i alle råd og utvalg i Den norske kirke. I dag har samtlige bispedømmeråd oppfylt dette målet, og dette fortsetter å være en målsetting for Den norske kirke. Det er fremdeles en utfordring å nå dette målet i alle råd og utvalg, samt i lokale menighetsråd. Kirkerådet ser at det kreves det kontinuerlig arbeid for å holde fokus på å nå målet, og vil påpeke at arbeidet med et ungdomsdemokrati som gir reell innflytelse og medvirkning krever arbeid og ressurser, og at en satsning på området må bli fulgt opp med midler til opplæring og oppfølging av de unge. Kirkerådet ser verdien av målsettingen om 20 % ungdomsrepresentasjon og spiller dette inn som en eventuell metode for styrking av det lokale demokratiet. Den norske kirke har gjort seg mange erfaringer om hvordan ungdomsdemokratiet kan fungere, og vil fremheve betydningen av ung deltakelse i rådsstrukturen.

3. Om de konkrete forslag til tiltak

Som tidligere nevnt støtter Kirkerådet forslaget **tiltak 1** om lovfesting av kommunenes ansvar for å utforme et demokratiprogram for ungdom. Dette programmet skal beskrive hva slags medvirknings- og deltakelsesordninger ungdom har, samt hva slags strategiske grep og ordninger de vil arbeide for å utvikle (**tiltak4**). Kirkerådet vil understreke viktigheten av at det gjøres helt tydelig at det i dette ligger en forpliktelse slik det gjøres rede for: ”*til å ha en organisert form for ungdomsdeltakelse*”. Arbeid med ungdomsdemokrati krever kontinuerlig innsats, en lovfesting er ikke nok. Kirkerådet ser det som svært viktig at arbeidet med demokratiprogrammet skjer tverrsektorielt, og at det skal speile mangfoldet i ungdomsmiljøer og unges sosiale levekår i lokalmiljøet slik utredningen fremhever. Kirkerådet vil løfte frem at de religiøse aktørene i unges fritidsmiljø lokalt også må regnes med.

Videre støtter Kirkerådet forslaget om å opprette nasjonale retningslinjer for ungdomsråd (**tiltak 3**), samt etablere mer formelle og uformelle fora for ungdom (**tiltak 2**). For de uformelle fora ser Kirkerådet styrken ved at det eksisterer en aktiv, lett tilgjengelig og mottakelig kanal lokalt som kan fange opp viktige tema og saker i lokalmiljøet, og som sørger for at dette kan tas opp i et slikt fora mens det fortsatt er aktuelt. Her er forslaget i tiltak 2 om å gjøre utekontakt og oppsøkende virksomheter som positive lytteposter og talerør for ungdomsgrupper en god begynnelse.

Avslutningsvis vil Kirkerådet påpeke tre tiltak i utredningens som vil styrke ungdomsdemokratiet i kommunene: At demokratiprogrammet er ansvars plassert i den sentrale administrative og politiske ledelse. (**tiltak 1**) At det settes i gang systematiske forsøk, og etableres en statlig tilskuddordning som stimulerer nye veier for ungdoms deltakelse samt midler til unges egne initiativ. (**Tiltak 6**) At det utformes

kompetansebyggende tiltak for ungdom og demokratisk deltakelse gjennom skoleringsprogram og at disse innarbeides i skolens læreplaner. **(tiltak7)**
Kirkerådets vil påpeke at det siste punktet er avgjørende for unges opplevelse av å være deltakere i demokratiet. Opplæring, deltagelse og informasjon om det politiske spillerom gir grundig kunnskap og erfaring slik at unge inspireres og gis kompetanse til å bruke den politiske arena – enten den er kirkepolitisk eller lokalpolitisk.